

Adilkariyev Xojimurod To'xtamurodovich,
O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot
instituti yetakchi ilmiy xodimi, yuridik fanlari doktori,
professor.

Murodov Alisher Sharofxonovich,
O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi katta
o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori
(PhD), dotsent.

OILA-TURMUSH DOIRASIDAGI HUQUQBUZARLIKLARNING KRIMINOLOGIK TAHLILI

Annotatsiya. Maqolada oiladagi zo'rvonlikning sabab va sharoitlari, omillari, zo'rvonlikni sodir etuvchi va undan jabrlangan shaxslarning psixologik tavsifi hamda uning oldini olishga oid fikr va mulohazalar bildirilgan.

Tayanch tushunchalar: oila, zo'rvonlik, jinoyatchi, zo'rvonlik qurboni, jinoyatning darajasi, tuzilishi, dinamikasi.

Аннотация. В статье рассматриваются причины и условия совершения насилия в семье, предпосылки возникновения, лицо совершающее насилие и психологическая характеристика лиц, пострадавших от насилия, а также меры по их предупреждению.

Основные понятия: насилие, семья, преступник, жертва насилия, состояние, уровень, структура и динамика преступления.

Annotation. In this article, the opinion on the causes and conditions of domestic violence, the prerequisites for the occurrence, the person committing violence and psychological characteristics of persons affected by violence and also measures to prevent them.

Key words: violence in family, criminal person, victim of violence, state of crime, level, structure, dynamics.

Oilada shaxsning hayoti va sog'lig'iga qarshi zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarining sabablarini aniqlash uchun nafaqat jinoyatchi, balki jabrlanuvchi bilan jinoyat sodir etgan shaxs o'rtasidagi munosabatlar to'g'risida ham chuqur

kriminologik va psixologik tahlil hamda tadqiqotlar o'tkazish dolzarb masaladir. Jabrlanuvchi bilan jinoyat sodir etgan shaxs o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni har tomonlama chuqur o'rganish oilada shaxsga (xususan ayollarga) qarshi qaratilgan jinoyatlarning viktimologik jihatlarini yoritish hamda bu turdagi jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan kriminologik chora-tadbirlarni amalga oshirish imkonini beradi.

Ma'lumki, har qanday jinoyatning ma'no-motivini o'rganish uning ichki va tashqi xususiyatlari, elementlari hamda sabab va sharoitlarini tadqiq etishdan boshlanadi. Kriminologik nuqtayi nazardan, jinoyatchilikning darajasi, tuzilishi va dinamikasini tavsiflovchi statistik ko'rsatkichlar sodir etilgan jinoyatlarni tahlil etish jarayonida xulosa va choralar ishlab chiqishda muhim o'rin tutadi. Statistik ko'rsatkichlar sodir etilgan hodisaning mazmun-mohiyatini to'la ochib bermasa-da, ularni o'rganish jinoyatchilikning dinamikasi tendensiyalarini hamda qonuniyatlarini aniqlash va jinoyat sodir etilishining oldini olishga qaratilgan aniq chora-tadbirlarni belgilashga ko'maklashadi.

Garchi, statistikada aynan zo'rlik ishlatib sodir etilgan jinoyatlar to'liq qayd etilmasa-da, mazkur jinoyatlarni shaxsning sha'ni, hayoti va sog'lig'iga qarshi jinoyatlar tarkibidan ajratib olish mumkin. Masalan, oiladagi zo'ravonlik bilan bog'liq jinoyatlarni oila-turmush munosabatlari doirasida sodir etilgan jinoyatlar tarkibidan ajratib tahlil qilish va o'rganish mumkin.

Oilada zo'ravonlik natijasida shaxsga jismoniy kuch ishlatish, kaltaklash, zo'rqlash[1], ruhiy (psixik) ta'sir ko'rsatish, majburlash, qiynash, azoblash, jabr-zulm qilish[2], jinsiy zo'ravonlik qilish, nomusga tegish[3] kabi xatti-harakatlar sodir etiladi.

Oilada zo'ravonlik bilan bog'liq huquqbuzarliklar axloq-odob me'yorlariga zid ma'naviy-axloqiy buzilish bo'lib, o'zining turmush o'rtog'i, ota-onasi yoki aka-ukalar o'rtasida sodir etilishi bilan ijtimoiy xavfi yuqoridir. Bu boradagi kriminologik tadqiqotlardan shu narsa ma'lum bo'ldiki, jinoyat yo'lga kirgan shaxslarning 30 foizi oilaviy sharoitlarida ota-onalarining muntazam ichkilikbozlikka berilganligi, ota-onalar yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslarning axloqan nobopligi kabi illatlar mavjud bo'lgan[4].

Tahlillarga ko'ra, oilada bunday nizolarning kelib chiqishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi: oiladagi moddiy yetishmovchilik va qiyinchiliklar, er-xotin o'rtasida mehr-oqibatning yo'qligi, haqoratlash, kamsitish; tahqirlash, jabr-zulm qilish, erkakning spirtli ichimlikka ruju qo'yganligi, rashk, xiyonat, ishsizlik, farzand tarbiyasiga e'tiborsizlik, er-xotin munosabatlariga qaynona-qaynola, aka-uka, opa-singil va boshqa qarindoshlarning noo'rin aralashuvi, oiladagi nosog'lom muhit va hokazo.

Afsuski, ko'p hollarda bolalardagi ta'lim-tarbiyaning buzilishiga kattalarning o'zi ham sababchi bo'lishi kuzatiladi. Oilada kattalarning axloqqa zid ko'rinishidagi salbiy ma'naviy-ruhiy xususiyatlari nizoli kriminogen vaziyatlarni keltirib chiqarishga sabab bo'lishi mumkin. Bularning oqibatida nizolarning yanada kuchayishi, sonining ortishi kuzatiladi[5]. Bunday holat oilada farzand tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday omillar mavjud bo'lgan oilalarga jamoat tashkilotlari, qarindosh-urug'lar lozim yordamni bermasa, oiladagi

bolalarning zo‘ravonlikdan jabr ko‘rish ehtimoli yuqori bo‘ladi. Eng achinarlisi, oiladagi nizolarning o‘z vaqtida hal etilmasligi ko‘pincha er-xotinning ajralishlariga sabab bo‘lmoqda[6].

Tadqiqot jarayonida ichki ishlar organlarining profilaktika inspektorlari o‘rtasida “Bugungi kunda oilada zo‘ravonlikka olib kelgan nizolarning asosiy sabablari nimada deb o‘ylaysiz?” degan savolga ularning 32,5 % – moddiy yetishmovchilik va qiyinchiliklarni, 29,8 % – ishsizlikni, 17,3 % – oilada tarbiyaning sustligini, 10,4 % – oilada erkakning spirtli ichimlikka ruju qo‘yganligini, 6,1% – erkakning rashk yoki xiyonat qilishini, 3,9 % esa haqorat qilish va tahqirlashni ko‘rsatgan.

Shuningdek, so‘rovga jalb etilgan respondentlar “Oiladagi zo‘ravonlik oqibatida kim kimga nisbatan jinoyat sodir etgan?” degan savolga ularning 48,2 % – eri xotiniga, 4,7 % – xotini eriga, 12,7 % – ota farzandiga, 11,6 % – o‘gay ota-ona farzandga, 8,2 % – qaynona kelinga, 3,1 % – qayniopa qaynsingilga yoki kelinga, 7,1 % – aka-uka bir-biriga, 3,5 % farzand – ota-onasiga, 0,9 % esa ota-ona farzandiga nisbatan sodir etishini qayd etgan.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddalariga asosan, oila-turmush doirasida zo‘ravonlik jinoyatlarini sodir etganligi uchun javobgarlikka tortilgan shaxslarning jinoyat ishlari o‘rganilganida oiladagi nizolarning kelib chiqishida 26,3 % holatda – mastlik, 21,1 %ida mol-mulk talashish, 19,4% ida – moddiy yetishmovchilik, 12,0 %ida – kelishmovchilik, 10,3 %ida – rashk yoki xiyonat, 7,1 %ida tuhmat yoki haqorat qilish va 3,8 % holatda – oila a‘zolari o‘rtasida uzoq muddat davom etib kelgan adovat sabab bo‘lganligi aniqlandi.

Oilada zo‘rlik ishlatib sodir etilgan jinoyatlarning 37,6% – qasddan badanga yengil shikast yetkazish, 17,0% – qasddan badanga o‘rtacha shikast yetkazish, 12,3% – qasddan badanga og‘ir shikast yetkazish, 9,1% – qasddan odam o‘ldirish, 8,3% – voyaga yetmagan shaxsni g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish, 4,7% – qiynash, 3,4% – tuhmat, 2,1% – nomusga tegish, 1,9% – o‘ldirish yoki zo‘rlik ishlatish bilan qo‘rqitish, 1,2% – haqorat qilish, 1,7% – o‘zini o‘zi o‘ldirish darajasiga yetkazish tashkil etgan.

Mazkur qilmishlarning sodir etilishida shaxs ruhiy holatining buzilishi alohida rol o‘ynaydi. Muayyan xatti-harakatning jinoyatga aylanishini taqozo etuvchi xususiyatlar shaxsning ruhiy holati bilan bog‘liq bo‘ladi. Ushbu nizolar ba‘zi hollarda to‘satdan vujudga kelgan ruhiy buzilish (stress) oqibatida, ya‘ni qiziqqonlik, tajovuzkorlik, o‘zini nazorat qila olmaslik kabi vaziyatlarda sodir etilishini ham inobatga olish lozim.

Biz ko‘rib chiqayotgan qilmishlar tarkibida o‘ch olish, oila a‘zolarining bir-birini yoqtirmasligi, adovat, alam, kelishmovchilik va psixologik ziddiyatlar zo‘ravonliklar sodir etilishining asosiy omili hisoblanadi. Ular ta‘sirida aybdor shaxsning manfaatlariga zid harakatlar sodir etganligi uchun hisob-kitob qilish, ushbu qilmishiga yarasha munosib javob qaytarish, kuchi, jahlini yoki nimaga qodir ekanligini ko‘rsatish, xafa qilgan kishiga shikast yetkazish orqali boshidan kechirgan azob-uqubat va kechinmalar o‘rnini ruhan to‘ldirishga intilish kabi ruhan o‘zini tayyorlash bilan bog‘liq holat va vaziyatlar vujudga keladi.

Oila-turmush munosabatlari doirasida shaxsning sababsiz janjal qilishiga olib kelgan hayotiy vaziyatlar tahlil qilinganida quyidagilar ma'lum bo'ldi: ya'ni, shaxsga uning sha'ni va qadr-qimmatini kamsituvchi, xo'rlovchi, jazolovchi munosabatda bo'lish jabr-zulm, nafrat, zo'rlik, o'ch olish motivining shakllanishiga olib keladi. Bu turdagi jinoyatlarning aksariyati kuchli ruhiy zo'riqish holatida sodir etiladi. Misol uchun, qasddan odam o'ldirish motiviga rashk yoki qahr-g'azab sabab bo'lishi mumkin.

Afsuski, oilada zo'ravonlikning ko'pincha tajovuzkorlik xususiyatlari bilan bog'liq holda sodir etilishini ko'rish mumkin. Yu.M. Antonyanning fikricha, tajovuzkorlik tabiiy xususiyatga ega bo'lib, inson zakovatining mahsulidir va ijtimoiy jihatdan zo'ravonlik sifatida namoyon bo'ladi[7]. Bunday tajovuzkor xulq-atvor tug'ilgandan yuzaga kelmaydi, balki unga shaxs ruhiyatidagi ma'lum buzilishlar sabab bo'lishi mumkin.

Inson ruhiyatidagi buzilishlar huquqbuzarlikka moyillikning kuchayishiga, uning g'ayriijtimoiy turmush tarzini yuritishiga sabab bo'lishi aniqlangan. Ruhiy buzilishlar nasldan o'tgan kasalliklar natijasida yuzaga kelishi yoki hayot davomida orttirilgan bo'lishi ham mumkin[8]. Psixik buzilishlarda shaxsda tajovuzkor xulq-atvor shakllanishi mumkin. Tajovuz turli hissiy holatlarda, ya'ni qasos, g'arazli maqsad, ko'rolmaslik yoki nafrat oqibatida ham namoyon bo'ladi. Ko'pincha tajovuzkorlik xatti-harakatlari, odatda, beqaror va har xil ijtimoiy anomaliyalar tufayli murakkablashgan maishiy muhitda sodir bo'lgan.[9] Mazkur omillar yuqorida qayd etilgan zo'ravonliklarning kelib chiqishiga ta'sir etishi mumkin.

Yuqoridagi fikrlar ushbu masalaga ikki xil nuqtayi nazardan qarash imkonini beradi: *birinchidan*, tajovuzkorlikni tabiiy tug'ma – barcha tirik mavjudotga xos bo'lgan va o'zini saqlab qolishga qaratilgan qo'qqisdan namoyon bo'ladigan dastlabki instinkt sifatida tushunish; *ikkinchidan*, odamning kimgadir jismoniy yoki ruhiy shikast yetkazish uchun sabab bo'ladigan har qanday ongli xulq-atvor shakli sifatida qarash; *uchinchidan*, salbiy xulq-atvorning shaxs ruhiyatga ta'sir etishi va hokazo.

Shaxs ma'lumoti darajasining pastligi uning zo'ravonlik qurboni bo'lishi ehtimolini orttiradi. Misol uchun, ma'lumot darajasi past shaxslarning tajovuzkor xulq-atvori o'zining nimaga qodir ekanligini ko'rsatishga harakat qilishi yoki bo'lmag'ur xatti-harakatlari bilan kimgadir javob qaytarishida namoyon bo'ladi.

Oiladagi zo'ravonlikdan jabrlangan shaxsning xulq-atvori tufayli sodir etilgan qilmishlarning sabablari sifatida jabrlanuvchining salbiy xulq-atvori, noo'rin xatti-harakatlari hamda spirtli ichimliklardan mast holatda ekanligini ko'rsatish mumkin. Shu o'rinda, 70% qasddan badanga tan jarohati yetkazish bilan bog'liq jinoyatlarning ichkilikbozlik oqibatida sodir etilishini ham e'tiborga olish lozim[10].

Tadqiqot davomida o'rganilgan vaziyatlar, tahlil etilgan adabiyot va statistik ma'lumotlarga asoslanib aytish mumkinki, bugungi kunda oilalarda zo'ravonlik bilan bog'liq huquqbuzarliklarning kelib chiqishiga quyidagi sabab va sharoitlar ta'sir ko'rsatmoqda:

1. *Oilada nosog'lom ma'naviy-ruhiy muhitning mavjudligi.* Har qanday huquqbuzarlikning kelib chiqishida asosiy ta'sir ko'rsatuvchi kriminogen omillar muhit bilan bog'liq ekanligi fanda olimlar tomonidan isbotlangan. Ayniqsa, voyaga yetmaganning shakllanishi, kamolotga yetishishida bunday omillar alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois, oilalarda azaliy milliy urf-odat va qadriyatlarning e'tirof etilmasligi natijasida oila a'zolari o'rtasida bir-birlarini hurmat qilmaslik yoki tushunish kabi insoniy fazilatlarning yo'qligi oiladagi nizolarga sabab bo'layotganligini ko'rish mumkin.

2. *Oilada ma'naviy-axloqiy tarbiyaning zaifligi yoki sustligi.* Shaxsning ma'naviyati uning axloqiy sifatleri bilan belgilanadi. Tahlil qilinganida, oilada nizo keltirib chiqargan shaxslarning aksariyati ma'naviyati va axloqiy saviyasi past darajada ekanligi aniqlangan.

3. *Shaxsda mavjud salbiy xulq-atvor.* Nafaqat huquqbuzarliklarning kelib chiqishida, balki undan zarar ko'rishda jabrlanuvchining salbiy xulq-atvori sabab bo'lganligini kuzatish mumkin. Ayniqsa, shunday toifadagi shaxslar huquqbuzarliklar kelib chiqishida o'zining salbiy xulqi yoki xatti-harakati bilan sababchi bo'lishi mumkin.

4. *Oiladagi moddiy yetishmovchilik va qiyinchiliklar.* Oilada zo'ravonlik bilan bog'liq huquqbuzarliklarning kelib chiqishida moddiy yetishmovchilik va qiyinchiliklar* ham sabab bo'lmoqda. Oila moddiy ta'minotining yetarli emasligi er va xotin o'rtasida turli nizolarning kelib chiqishida asosiy sabab bo'luvchi omillardan biri hisoblanadi. Misol uchun, ayollar ko'pincha erkaklardan o'zining imkoniyati yetmaydigan darajada turmush tarzi kechirishni talab qilishi yoki dabdabali to'y-hasham o'tkazish va hokazo.

5. *Spirtli ichimlikka ruju qo'yish.* Aytish joizki, spirtli ichimlikning iste'mol qilinishi natijasida shaxs o'z xatti-harakatining oqibatini anglab yetmasdan qo'pol va jizzaki bo'lib qoladi. Buning natijasida, mast kishining ongida nafaqat jamiyatga, balki o'rnatilgan axloq-odob normalariga befarqlik va hurmatsizlik bilan qarash xususiyatlari namoyon bo'ladi. Bu holat esa uni g'ayriijtimoiy salbiy harakatlarni sodir etishiga olib kelishi mumkin.

6. *Oilada a'zolari yoki qarindosh-urug'larning mol-mulk va meros talashishi.* Sud-tergov amaliyotidan ma'lumki, shaxsga nisbatan tan jarohati yetkazish, qarindosh-urug'larning, eng achinarlisi aka-uka, opa-singil, farzand va ota-onalarning yuzko'rmas darajada munosabatlarini izdan chiqishiga, mol-mulk yoki meros talashish, uni bo'lib olish kabi masalalar yuzasidan nizolarning kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda. Eng achinarlisi, bir hovlida yashab turib aka-ukalarning shunday qilmishlari oqibatida u yerda voyaga yetayotgan bolalar o'rtasida bir-birlariga adovat bilan "dushman" sifatida qarashga olib kelayotganligi holatlaridir.

7. *Rashk, erkak va ayolning xiyonatkorligi yoki zino qilishi.* Oilaviy hayotda er va xotin o'rtasida nizolarning kelib chiqishiga haddan ortiq rashk qilish yoki

* *Izoh:* Moddiy yetishmovchilik va qiyinchiliklar asosan bitta hovli yoki xonadonda ikki va undan ortiq oila yashaydigan oilalarda uchraydi. Mazkur oilalarning aksariyati shahar joylaridagi ko'p qavatli uylarda yashashadi. Normativga ko'ra, bir shaxs uchun uydagi yashash maydoni 16 kv. metr bo'lishi lozim. Taassufki, bugungi kunda bir kishi 4-5 kv. metrda yashayotgan oilalar ham mavjud bo'lib, bu holat u yerda istiqomat qiluvchi shaxslarning muayyan darajada erkin yashashiga imkon bermaydi.

shunday qilmish bilan ayblash, xiyonatkorlik, jinsiy qoniqmaslik, zino kabi omillar sabab bo'ladi. Bunday holat asosan erkaklar tomonidan kuzatilib, ayollarning oiladan ketib qolishiga, oilaning buzilishi va qayta tiklanmasligiga, ba'zida qasddan turli tan jarohatlar yetkazish, kaltaklash, azoblash, xo'rlash, qiynash va boshqa jismoniy hamda ruhiy azob berishlar kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Bular ichida eng ijtimoiy xavfi yuqorisi xiyonatkorlik bo'lib, shaxsning hayoti va sog'lig'i uchun xavfli jinoyatlarning sodir etilishiga olib keladi.

8. *Yoshlarning erta turmush qurayotganligi hamda qarindosh urug'larning oiladagi nizolarga noo'rin aralashuvi.* Mutaxassislarning fikricha, yosh oilalarda er-xotinning dunyoqarashi oilaviy hayot to'g'risidagi tasavvurlarining o'zaro mos kelmasligi, turli bahonalar bilan yetishmovchilikni ro'kach qilish, bir-birini tushunmaslik, oilalarda tabaqalanish borligi nizoning kelib chiqishiga hamda oilaning ajralishiga ham sabab bo'lmoqda. Shuningdek, yoshlarning erta turmush qurayotganligi ularning hayotiy tajribasi yo'qligini, uy-ro'zg'or ishlariga tayyor emasligi oqibatda oilada qaynona-kelin yoki erining oila a'zolari tomonidan unga nisbatan samimiy munosabatda bo'lmaslikka olib kelishi mumkin. Ayniqsa, yosh oilalarning ishiga kattalarning yoki qarindosh-urug'larning noo'rin aralashuvi oilada mavjud bo'lgan muammoni yanada murakkablashuviga yoxud og'ir oqibatlarining kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Tahlillarning ko'rsatishicha, so'nggi paytlarda oilaviy ajrimlarning soni ortib bormoqda. Eng achinarlisi, ajrashayotgan oilalarning aksariyatida ikki yoki undan ortiq farzandlar mavjud. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotiga ko'ra, 2020-yil davomida O'zbekistonda 296.8 ming ortiq nikoh qayd etilgan. Shu bilan birga, 2021-yilning 1-yanvar holatiga respublikada 2020-yil davomida 28,2 mingta ajrim holatlari FHDYO organlarida qayd etilgan[11].

Yuqorida keltirilgan sabab va sharoitlarni o'rganib, oiladagi zo'ravonliklarning oldini olish borasida quyidagi profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

birinchidan, mahalla fuqarolar yig'ini raislari bilan birgalikda ma'muriy hududlarda yashovchi oilalarda mavjud qiyinchilik va yetishmovchiliklar, ko'p farzandli, bir xonada ikki yoki undan ko'p oila yashaydigan xonadonlarni aniqlab, ulardagi ishsizlik, uy-joy muammosini hal qilish bo'yicha mahalliy davlat hokimiyati idoralari bilan amaliy hamkorlik qilish;*

ikkinchidan, oilada zo'ravonlikning oldini olish, uning sabablari va huquqbuzarliklar sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni bartaraf etishga qaratilgan keng qamrovli profilaktik chora-tadbirlarni belgilashda jamoatchilik imkoniyatlaridan foydalanish hamda ommaviy axborot vositalari orqali oilada ayollarga o'tkaziladigan zulm yoki zo'ravonliklarning oldini olishga qaratilgan chiqishlar va ko'rsatuvlar tashkil etish;

uchinchidan, muammoli oilalarda mavjud kelishmovchilik va nizolarning sabablarini o'z vaqtida aniqlash hamda bartaraf etish bo'yicha ichki ishlar

*Izoh: Bugungi kunda sodir etilayotgan oiladagi zo'ravonlik bilan bog'liq huquqbuzarliklarning asosiy qismi ana shunday oilalarda sodir etilmoqda.

organlarining sohaviy xizmatlari va jamoat tuzilmalari bilan hamkorlikda chora-tadbirlarni alohida reja-dasturlar asosida amalga oshirish;

to'rtinchidan, oila-turmush munosabatlari doirasida huquqbuzarlik sodir etgan shaxslar yashaydigan oilalarni jamoatchilik nazoratiga olish hamda huquqbuzarlik sodir etuvchi shaxslarni ichki ishlar organlarining profilaktik hisobiga qo'yish bilan cheklanmay, ular bilan yakka tartibda profilaktik ishlar olib borish;

beshinchidan, aholining huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan tadbirlarni doimiy ravishda amalga oshirish;

oltinchidan, ma'muriy hududlarda yashovchi ijtimoiy jihatdan xavotirli ahvolda bo'lgan oilalarni o'z vaqtida aniqlab, ularga ijtimoiy, huquqiy va ma'naviy jihatdan yordam ko'rsatish, huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslar bilan alohida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish;

yettinchidan, og'ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan, oila-turmushda ruhiy (psixologik) jihatdan qiynalgan, o'z joniga qasd qilishga moyil bo'lgan xotin-qizlarni aniqlash va ular bilan manzilli hamda tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish huquqbuzarliklarning barvaqt aniqlashga xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, oiladagi zo'ravonlik, shu jumladan ayollarga nisbatan zo'ravonlik holatlari ham ruhiy, ham ijtimoiy jihatdan muntazam tarzda, tizimli ravishda chuqurroq hamda ilmiy asosda puxta tahlil etilishi lozim. Aks holda bu jiddiy muammoning ildiziga yetib borish, obyektiv sabablarini aniqlash hamda bu sohadagi huquqbuzarliklarning oldini olish mushkul bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *Шахов В.И.* Насилие в семье: уголовно-правовое и криминологическое значение: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – М., 2003. – С. 6.

2. *Гребёнкин Ф.Б.* Уголовно-правовое значение психологического насилия в преступлениях против собственности: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – М., 2004. – С. 6.

3. *Мощицкая Е.Ю.* Виктимологическое характеристика сексуального насилия несовершеннолетних: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – С. 7.

4. *Kriminologiya: Darslik.* – T., 2006. – B. 105.

5. *Shoumarov G.B.* Oila psixologiyasi. – T., 2017, – B. 151.

6. *Елизаров В.В.* Демографическая сетуация и проблема семейной политики // Социологические исследования, 1998. – №2. – С. 55 – 56.

7. *Антонян Ю.М.* Преступная жестокость. – М. 1994. – С. 48.

8. *Axmedova M.X.* Jinsiy tajovuzkorlik sodir etgan jinoyatchi shaxslarning psixologik xususiyatlari: psixologiya fanlari nomzodini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T., 2007. – B. 65.

9. *Abdurasulova Q.R.* Ayollar jinoyatchiligi va ularni oldini olish muammolari. O'quv qo'llanma. – T., 2007. – B. 28.

10. Kriminologiya: Darslik. – T., 2007. – B. 314.
11. <https://uznews.uz/uz/posts/7175>.